

Wyznania religijne w Rybniku
i powiecie rybnickim
w XIX i XX w.

ZESZYTY RYBNICKIE 22

Wyznania religijne w Rybniku i powiecie rybnickim w XIX i XX w.

Redakcja Adam Dziurok, Dawid Keller i Bogdan Kloch

Muzeum w Rybniku

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Katowicach

Rybnik 2015

Zeszyty Rybnickie 22

Wyznania religijne w Rybniku i powiecie rybnickim w XIX i XX w.

Redaktor wydawnictw Muzeum w Rybniku: dr Bogdan Kloch

Redakcja: Adam Dziurok, Dawid Keller, Bogdan Kloch

Redaktor prowadzący: Dawid Keller

Recenzja: ks. prof. dr hab. Jerzy Myszor

dr. hab. Konrad Białecki

Korekta: Dawid Keller, Wiesław Sienkiewicz

Skład: Sławomir Studnik

Opracowanie indeksu: Dawid Keller

Projekt okładki: Hanna Stano

Tłumaczenia na język angielski: dr Damian Podleśny, mgr Grzegorz Bełza

Wydawcy:

Muzeum w Rybniku, www.muzeum.rybnik.pl

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Katowicach

Partner wydania: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

© by Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Katowicach oraz Muzeum w Rybniku, 2015

ISBN 978-83-63959-11-1 Muzeum w Rybniku

ISBN 978-83-7629-914-3 IPN – KŚZpNP

Nakład: 500 egz.

Druk: Drukpol sp.j., ul. Kochanowskiego 27, 42-600 Tarnowskie Góry

Spis treści

Adam Dziurok, Dawid Keller, Bogdan Kloch – <i>Stan badań nad dziejami wspólnot religijnych w Rybniku i powiecie rybnickim w XIX i XX w.</i>	7
---	---

I Struktury, organizacja

Bogdan Kloch – <i>Z badań nad strukturą pomocniczych obiektów sakralnych katolickiego kultu religijnego w powiecie rybnickim w końcu XIX i początkach XX w. w świetle schematyzmów diecezji wrocławskiej</i>	17
Dawid Keller – <i>Nowe parafie katolickie powstałe na terenie obecnego Rybnika w okresie międzywojennym – tworzenie i funkcjonowanie</i>	33
ks. Henryk Olszar – <i>Rozwój sieci parafialnej w dekanacie gorzyckim</i>	57
Łucja Marek – <i>Potrzeba czy element polityki władz? Okoliczności powstania parafii polskokatolickiej w Chwałowicach</i>	99
Anna Grabowska-Rogus – <i>Zarys dziejów kościołów i wyznań nierzymskokatolickich w Rybniku w okresie 1945–1989 (w świetle akt aparatu wyznaniowego)</i>	125

II Życie religijne i duszpasterze

Zuzanna Pawlik – <i>Śpiewem służąc Bogu – działalność religijna polskich chórów na terenie Rybnika (do 1939 r.), na przykładzie Towarzystwa Śpiewu „Seraf”</i>	149
Jakub Abrahamowicz – <i>Zarys dziejów Pieszych Rybnickich Pielgrzymek na Jasną Górę w latach 1946–2015</i>	163
Elżbieta Bimler-Mackiewicz – <i>Duszpasterstwo Akademickie w Rybniku – trudne początki</i>	191
Monika Witek – <i>Wybrane aspekty śląskiej religijności na przykładzie sanktuarium maryjnego w Pszowie</i>	217
Patrycja Magiera – <i>„Sacrum” w „profanum”, czyli wątki religijne w legendach i podaniach na temat miasta Rybnika i jego okolic</i>	227
Małgorzata Płoszaj – <i>Rybniccy rabini</i>	245

Dariusz Jądro – <i>Działalność ks. Tomasza Reginka w okresie kierowania parafią Matki Boskiej Bolesnej w Rybniku (1923–1939)</i>	269
Zbigniew Hojka – <i>Ks. Franciszek Styra, proboszcz w Mszanie</i>	285

III Architektura i budownictwo sakralne

Jacek Kamiński – <i>O rybnickiej architekturze sakralnej</i>	301
Adam Dziurok – <i>Budownictwo sakralne i kościelne na terenie Rybnika w okresie PRL – w świetle akt władz wyznaniowych</i>	331
Piotr Hojka – <i>Dzieje pofranciszkańskiego wodzisławskiego kościoła pw. świętej Trójcy</i>	349
Indeks osobowy	377
Noty o autorach	389

Adam Dziurok, Dawid Keller, Bogdan Kloch

Stan badań nad dziejami wspólnot religijnych w Rybniku i powiecie rybnickim w XIX i XX w.

Okolice Rybnika i samo miasto w XIX i XX w. dotknęły burzliwe zmiany – zarówno pod względem administracyjnym (w tym sieci parafialnej)¹, liczby ludności, jak i szeroko pojętych zachowań społecznych. Szczególnym polem (także zamierzonych) przemian była szeroko pojęta sfera religijności. Odbicie zachodzących procesów dostrzec można w historiografii.

Studia nad dziejami wspólnot religijnych, parafii czy architekturą obiektów sakralnych w odniesieniu do Rybnika i powiatu rybnickiego mają, jak się wydaje, podobne braki jak w wypadku całości historiografii tego terenu – wynika to być może z pewnego oddalenia tego obszaru od okręgu przemysłowego, a więc naturalnego centrum zainteresowań badaczy. Stąd w wielu wypadkach dostrzegalna jest nadreprezentacja opracowań lokalnych, bardzo często trudno dostępnych. Trzeba także wskazać, że szczególnie wiele opracowań ukazało się po 1989 r. Trudno znaleźć również informacje na ten temat w dotychczasowej monografii Rybnika.

Nie oznacza to jednak nieobecności tematyki rybnickiej w publikacjach poruszających kwestie religijne na Górnym Śląsku (w tym głównie w diecezji katowickiej)². Dotyczy to zarówno relacji Państwo – Kościół³, organizacji Kościoła⁴, duchowieństwa⁵,

¹ Trzeba tutaj pamiętać, że granice współczesnego miasta Rybnika i powiatu rybnickiego są o wiele mniejsze niż terenów rozumianych jako powiat rybnicki na przestrzeni XIX i połowy XX w.

² Np. J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999.

³ Np. A. Dziurok, *Kruczoizacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła katolickiego w latach 1945–1956 w województwie śląskim/katowickim*, Katowice 2012; Ł. Marek, „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*, Katowice 2009; J. Myszor, *Stosunki Kościół – państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939–1945*, Katowice 1992.

⁴ Np. B. Reiner, *Zmiany organizacji administracji Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku. (Z badań nad ustrojem wyznaniowym)*, „Studia Śląskie. Seria Nowa”, t. 20, 1971, s. 385–407; S. Chrostek, *Rozwój podziału administracyjnego diecezji katowickiej po II wojnie światowej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, nr 8, 1975, s. 191–198.

⁵ Np. H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000; tenże, *Duchowieństwo „postępowe” w państwie totalitarnym na przykładzie Wojewódzkiego Koła Księży „Caritas” w Katowicach*, Katowice 2013; J. Myszor, *Duchowieństwo*

zakonów⁶, mniejszości wyznaniowych⁷, obiektów sakralnych⁸ i kultu świętych⁹, dusz-

---

katolickie na Śląsku 1742–1914: z dziejów duszpasterstwa w diecezji wrocławskiej, Katowice 2011; *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009; *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996; M. Pater, *Duchowieństwo katolickie wobec spraw polskich na Górnym Śląsku (1891–1914)*, Katowice 2004; *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, red. J. Myszor, t. I, Warszawa 2002; t. II, Warszawa 2003; t. III, Warszawa 2006; W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1933–1945*, zesz. 3, Warszawa 1978, [diecezja katowicka, s. 149–216].

⁶ Np. J. Kiedos, *Zakonne niższe seminaria duchowne na terenie diecezji katowickiej w latach międzywojennych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, nr 19/20, 1986/1987, s. 229–241; tenże, *Zakony i zgromadzenia zakonne w diecezji katowickiej do roku 1992*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, nr 29, 1996, s. 303–316; tenże, *Zakony i zgromadzenia zakonne w życiu diecezji katowickiej do wybuchu II wojny światowej*, Katowice 1996; C. Kurek, *Działalność zakonów i zgromadzeń zakonnych męskich na terenie diecezji katowickiej w latach 1925–1973*, „Nasza Przeszłość”, nr 44, 1975, s. 185–208; B. Kurowski, *Franciszkanie Prowincji św. Jadwigi na Śląsku (1887–1939)*, Wrocław 1997; *Werbiści w Polsce*, red. R. Małek, Pieniężno 1988; I. Guzy, *Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej. Służebniczki śląskie*, [w:] *Studia i materiały do historii chrześcijaństwa w Polsce. Zeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939–1947*, t. 9, Lublin 1995, s. 23–171. T. G. Kasperek, *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Mikołowie*, [w:] *Studia i materiały do historii chrześcijaństwa w Polsce. Zeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939–1947*, t. 11, Lublin 1997, s. 93–230.

⁷ Np. W. Jaworski, *Ludność żydowska w województwie śląskim w latach 1922–1939*, Katowice 1997; B. Reiner, *Wyznania i związki religijne w województwie śląskim 1922–1939*, Opole 1977; H. Czembor, *Ewangelicki Kościół unijny na Górnym Śląsku (1922–1939)*, Katowice 1993; O. Wagner, *Deutsch-evangelische und polnisch-evangelische Gemeinden in Oberschlesien*, Kattowitz 1939. Trzeba zauważyć, że skromny jest stan badań nad mniejszościami wyznaniowymi na Górnym Śląsku.

⁸ Np. J. Matuszczak, *Kościoty drewniane na Śląsku*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975; S. Gadomski, *Drewniane kościoły województwa śląskiego*, Chorzów 2001; W. Skworec, *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945–1989*, Katowice 1996; J. Świerczek, *Krzyże pokutne na terenie diecezji katowickiej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, nr 23/24, 1990/1991, s. 277–284; *Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk*, red. S. Brzezicki, Ch. Nielsen, Warszawa 2006; E. Kubica, *Kapliczki wiejskie. Opowieść o cystersach i o Śląsku*, Gliwice 2014.

⁹ Np. P. Szweda, *Formy kultu św. Antoniego w kościołach pod jego wezwaniem w metropolii górnośląskiej*, Katowice 2009; B. Kłoch, *Ślady kultu św. Anny w Rybniku i okolicach*, [w:] *Pielgrzymowanie i sztuka. Góra Świętej Anny i inne miejsca pielgrzymkowe na Śląsku*, red. J. Lubos-Kozieł i in., „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 2846, „Historia Sztuki” XXII, Wrocław 2005, s. 511–520.

pasterstwa¹⁰, szkolnictwa¹¹, działalności charytatywnej i społecznej¹² czy ruchu pielgrzymkowego i miejsc świętych¹³. Znaleźć tu można zarówno podstawowe dane na temat tła wydarzeń lokalnych, ale także informacje o konkretnych osobach, wspólnotach, obiektach czy instytucjach.

Niezwykle liczne są opracowania poświęcone dziejom poszczególnych parafii katolickich (choć czasami formalnymi bohaterami są kościoły) – zarówno traktowanych szerzej (w całym ich istnieniu), jak i w wybranych przez autorów momentach. Jest to zrozumiałe, bo tematyka ta była i jest niezwykle popularna i sięgają do niej niekoniecznie historycy. Zwykle są to artykuły w pracach zbiorowych czy czasopismach¹⁴, czasami

---

¹⁰ Np. J. Myszor, *Duszpasterstwo parafialne na Górnym Śląsku w latach 1821–1914*, Katowice 1991; J. Górecki, *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869–1914*, Katowice 1994.

¹¹ Np. J. Dziwoki, *Kościół katolicki wobec szkolnictwa w województwie śląskim w latach 1922–1939*, Kielce 2002; J. Kiedos, *Katolickie szkolnictwo kościelne na terenie diecezji katowickiej w latach międzywojennych*, Katowice 1998.

¹² Np. A. Bieżanowski, *Katolicka działalność dobroczynna na terenie diecezji katowickiej w latach 1945–1950*, „Nasza Przeszłość”, nr 44, 1975, s. 229–244; T. Buczyński, *Spółeczna działalność charytatywna na Górnym Śląsku w czasie klęsk elementarnych w latach 1830–1880*, Katowice 1992; M.P. Czaplinski, *Epidemie cholery w rejencji opolskiej w latach 1831–1894*, Rybnik 2012; J. Myszor, *Akcja charytatywna w diecezji katowickiej w latach 1925–1939. Cele i zasady działania*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, nr 35, 2002, zes. 2, s. 186–196; J. Wycisło, *Katolicka i polska działalność społeczna na Górnym Śląsku w XIX wieku. W stulecie „Rerum novarum”*, Skoczów–Pszczyna 1989; G. Kreihs, *Dobro ukryte w archiwach. Akcja dobroczynna Kościoła katolickiego w czasie kryzysu gospodarczego i politycznego w Polsce w latach 1981–1990*, Katowice 2004.

¹³ G. Wawoczny, *Miejsca święte Ziemi Raciborskiej*, Racibórz 2001; tenże, *Tajemnice ziemi rybnickiej i wodzisławskiej*, Racibórz 2004; J. Górecki, *Pielgrzymki...*; M. Mielańczyk, *Przy ołtarzu niebieskiej Pocieszycielki. Kształtowanie sanktuarium maryjnego wokół cudownego wizerunku Matki Boskiej w Pzowie*, Pzów 2010; F. Maroń, *Dzieje Pzowa jako mikroregionu górnośląskiego życia parafialnego, pątniczego i narodowego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, nr 9, 1976, s. 177–230; J. Pluta, P. Siemko, *Do Twej dążym kaplicy. Sanktuarium Matki Bożej Uśmiechniętej w Pzowie*, Bytom 1997; B. Kloch, *Pzowskie sanktuarium maryjne w świetle „Kronik” ks. Pawła Skwary i ks. Augustyna Wolczyka*, „Szkice Archiwalno-Historyczne”, nr 10, 2013, Katowice 2013, s. 63–75; K. Banaś, *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa wobec pielgrzymek stanowych do Piekar Śląskich (1947–1989)*, Katowice 2013.

¹⁴ Np. M. Wojtasiak, *Powstanie parafii pw. św. Barbary i św. Józefa w Jastrzębiu Zdroju. Przyczynki do dziejów relacji Kościół – państwo w Polsce lat siedemdziesiątych XX wieku*, [w:] *Zrozumieć Śląsk*, red. D. Keller, B. Kloch, Rybnik 2012, s. 375–408; A. Dziurok, *Życie religijne w powiecie rybnickim podczas II wojny światowej*, [w:] *Rybnik i powiat rybnicki w okresie II wojny światowej*, red. D. Keller, B. Kloch, „Zeszyty Rybnickie” 8, Rybnik 2009, s. 173–205 (tam również obszerna bibliografia); tenże, *Władze komunistyczne wobec Kościoła katolickiego w powiecie rybnickim w latach 1945–1956*, [w:] *Studia z dziejów ziemi rybnicko-wodziszawskiej w latach 1945–1989*, red. A. Dziurok, B. Kloch, „Zeszyty Rybnickie” 12, Rybnik 2011, s. 229–298; Sobik, *Rys historyczny parafii oraz relacja z budowy i poświęcenia kościoła pod wezwaniem Miłosierdzia Bożego w Jastrzębiu Zdroju*, „Wiadomości Diecezjalne” 1995, nr 3, s. 153–157; H. Panek, *Historia budowy kościoła p.w. Matki Bożej Częstochowskiej w Kleszczowie*, „Wiadomości Diecezjalne”

rozdziały w opracowaniach poświęconych poszczególnym miejscowościom¹⁵, a nieraz nawet monografie¹⁶. Trzeba tutaj wskazać, że zwłaszcza w przypadku tekstów stanowią-

2002, nr 4, s. 228–230; W. Kolorz, *Historia kościoła pod wezwaniem Bożego Ciała i św. Barbary w Niewiadomiu*, „Wiadomości Diecezjalne” 1987, nr 8, s. 349–352; C. Cyran, *Historia parafii i kościoła pod wezwaniem św. Floriana w Orzepowicach*, „Wiadomości Diecezjalne” 1995, nr 4, s. 220–221; B.a., *Historia budowy kościoła p.w. św. Barbary w Rybniku-Boguszowicach Osiedlu*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 2001, nr 6–7, s. 349–351; J. Piontek, *Historia budowy kościoła p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP w Czerwionce – dekanat Dębieńsko*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 2001, nr 9, s. 441–446; S. Skotnica, *Działalność duszpasterska a polityczno-społeczne postawy robotników w Jastrzębiu Zdroju w latach 1980-81*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, nr 23/24, 1990/1991, s. 121–147.

¹⁵ Widać tu dwa sposoby pisania o kwestiach kościelnych: albo wydzielając te zagadnienia w odrębny rozdział, albo w porządku chronologicznym. W zasadzie nieobecny jest temat wyznań niekatolickich, incydentalnie wspomina się natomiast o ewangelikach czy żydach. E. Kulik, *Dzieje Maroka-Nowin i Smolnej, dzielnic Rybnika*, „Zeszyty Rybnickie” 18, Rybnik 2014, s. 129–156; też, *Dzieje Zamysłowa, dzielnicy Rybnika*, „Zeszyty Rybnickie” 10, Rybnik 2011, s. 127–140; też, *Dzieje Popielowa i Radziejowa, dzielnic Rybnika*, „Zeszyty Rybnickie” 15, Rybnik 2013, s. 151–184; J. Kolarczyk, *Śladami przeszłości Ziemi Rybnickiej*, Racibórz 2004, s. 223–270; *Leksykon żorski*, red. L. Buchalik, T. Górecki, Żory [b.d.w.] (poszczególne hasła); H. Polak, *Dzieje Bełku, Czerwionka-Leszczyny* 2002, s. 119–133; B. Profaska, *Dzieje Dębieńska, Czerwionka-Leszczyny* 1998, s. 74–132; A. Rusok, *Pstrążna. Moja wioska ukochana (Historia, legendy, własne przeżycia)*, red. A. Matuszczyk-Kotulska, Pstrążna 2006, s. 81–106 (w tym o krzyżach przydrożnych); B. Kłoch, *Szczekowice. Zarys dziejów*, Czerwionka-Leszczyny 2004, s. 52–56, 69–72; H. Rojek, *Kronika Niedobczyc*, Rybnik-Katowice [b.d.w.], s. 67–105; A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów*, Rydułtowy 1997, s. 32–36, 40–41, 77–89, 243–254, 329–330, 360–366, 391–392; M. Kula, *Boguszowice, Czerwionka-Leszczyny* 2008, s. 74–87, 166–174, 289–314; A. Gudzik, *Czuchów, Czerwionka-Leszczyny* 2006, s. 93–115; *Dzieje Świerklan w wypisach*, oprac. K. Zimończyk, Kraków [b.d.w.], s. 85–162; R. Borek, *Godów 1294–1994*, [b.m.w.] 1994, s. 17–21; L. Młynarczyk, *Dzieje księżenickiej parafii*, [w:] *775 lat Książenic*, red. R. Ratajczak, Czerwionka-Leszczyny 1998, s. 26–56; H. Polak, *Siedem wieków Gieratowic*, Gliwice 1997, s. 165–206; A. Wróbel, *Z przeszłości czterech wsi. Syrynia, Lubomia, Grabówka, Nieboczowy*, Katowice 1991; B. Kłoch, *Zarys dziejów Leszczyn. Od wsi rycerskiej do miasta epoki PRL-u (do 1975 roku)*, Katowice 2010, s. 102–112, 165–184, 239–257; A. Gudzik, *Przegędza. Zarys dziejów*, Czerwionka-Leszczyny 2003, s. 97–103; F. Wosnitza, *Die Kirchen und Pfarreien*, [w:] *Chronik von Rybnik O/S* [b.d.m.w.], s. 126–135; J. Grzegorzek, *Krzyżowice na tle historii ziemi pszczyńskiej*, Krzyżowice 2012. Autor wskazuje, iż mimo faktu przynależności parafii do powiatu pszczyńskiego, tak naprawdę funkcjonowała na granicy powiatowej, silnie ciężąc do wschodnich obszarów powiatu rybnickiego (porównaj treść pracy, s. 63).

¹⁶ B. Kłoch, A. Grabiec, *Kościół p.w. św. Antoniego w Rybniku*, „Zeszyty Rybnickie” 4, Rybnik 2006; E. Drobny, *Kościół św. Antoniego w Rybniku*, Rybnik 1931; S. Musiolik, *Palowice. Droga do parafii*, Czerwionka-Leszczyny 2000; E. Holona, *Ocalić od zapomnienia. Kartki z historii parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Biertułtowach*, Radlin-Biertułtowy 2000; A. Matuszczyk-Kotulska, *Pszów: sanktuarium nadziei*, Pszów 2006; też, *Knurów: dzieje parafii Matki Bożej Częstochowskiej*, Katowice 2012; *Bogu chwala*, oprac. U. Strzelczyk, J. Kania, Czerwionka-Leszczyny 2000; J. Dudek, *Bóg zamieszkał z nami. Kościół Chrystusa Króla w Czy-*

cych elementy monografii miejscowości czy dzielnic stopień rzetelności tych prac zależy od przyjętych przez autorów założeń. Bardzo często są to teksty oparte głównie na archiwach parafialnych, czasami konfrontowanych z relacjami. Powoduje to, że weryfikacja w oparciu o materiały źródłowe (dość licznie zgromadzone dla omawianego okresu co najmniej w archiwach lokalnych – Katowice, Racibórz, ale też i archidiecezjalnym w Katowicach) wypada dla części tych prac niekorzystnie. Niestety, występują również przypadki nierzetelności wynikających z lokalnych sporów¹⁷. W odniesieniu do opracowań o charakterze monograficznym można zauważyć przypadki zwracania uwagi na szczególne wątki związane z daną parafią czy społecznością.

Odmienne sytuacja wygląda wobec wyznań mniejszościowych. Lokalnych opracowań na temat parafii ewangelickich niemal nie ma, a jakość części istniejących (zwłaszcza w kontekście zachowanych źródeł) pozostawia wiele do życzenia¹⁸. Trudniejsza sytuacja występuje w przypadku mniejszych wspólnot chrześcijańskich oraz sekt, gdzie po prostu literatury nie ma¹⁹. Wyjątkiem może być jedynie parafia polskokatolicka w Chwałowicach, która znajduje swoje miejsce w dyskusjach o relacjach Państwo – Kościół katolicki w PRL²⁰. Lepiej wygląda (choć dopiero od kilku lat) wiedza na temat wspólnot żydowskich (czy szerzej Żydów) w Rybniku i powiecie. Sytuację zmieniła bowiem konferencja z 2012 r. i opublikowana po niej książka zawierająca liczne, choć rozproszone, informacje, ale też stanowiąca impuls do dalszych badań²¹. W odniesieniu do tego tematu przeszkodę stanowi niewielki zasób archiwaliów w Polsce (większość podstawowych źródeł jest w Berlinie)²².

zowicach. Kronika budowy, Czyżowice 2002; Dzieje parafii świętej Katarzyny w Jastrzębiu Górnym na tle historii Górnego Śląska, red. W. Lesiuk, E. Dawidejt-Jastrzębska, Opole 2000; Jastrzębie Zdrój. Dzieje uzdrowiska. Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa 1951–2001, red. W. Lesiuk, E. Dawidejt-Jastrzębska, Opole 2001; P. Skwara, A. Wolczyk, Kronika czyli historyczna wiadomość o Pszowie farnem i pątnem miejscu, Rybnik 1862 (również wcześniejsza edycja w j. niemieckim); F. Wolnik, Matka Boska Rudzka. Dzieje Sanktuarium w Rudach Wielkich, Opole 1995; K. Tomasiak, Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Rudach w latach 1810–1924, Rudy 2009; Parafia św. Antoniego w Syryni. Monografia, [brak autora, b.d.m.w.]; J. Grzegorzek, Z kart historii parafii Krzyżowice. Zapiski z okazji 700-lecia, Krzyżowice 2006; P. Górecki, Stanica. Dzieje parafii. Historia osady, Stanica 2008.

¹⁷ Por. H. Rojek, *Kronika Popielowa*, Czerwionka-Leszczyny [b.d.w.], s. 28–46; N. Niestolik, *Radziejów – nasza mała ojczyzna*, Rybnik 2000.

¹⁸ Np. *Geschichte der Evangelischen Kirchengemeinde in Rybnik O/S, Ründeroth 1981*; J. Delowicz, *Dzieje ewangelików w Żorach. Od reformacji do czasów współczesnych*, Żory 2014.

¹⁹ Por. *Leksykon...*, s. 442–443 (hasło: *Wyznania i kościoły chrześcijańskie*).

²⁰ Np. Sz. Kowalik, *Konflikt wyznaniowy w Wierzbicy. Niezależna parafia w polityce władz PRL (1962–1977)*, Lublin 2007, s. 178.

²¹ *Żydzi na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, red. B. Kalinowska-Wójcik, D. Keller, „Zeszyty Rybnickie” 14, Rybnik–Katowice 2012 (II wydanie Rybnik–Katowice 2014); J. Delowicz, *Gmina wyznania mojżeszowego w Żorach 1511–1940: z badań nad historią miasta*, Żory 2002.

²² B. Kalinowska-Wójcik, *Akta górnośląskich gmin żydowskich w zasobie dawnego Gesamtarchiv der deutschen Juden w Berlinie*, „Archiwa i Archiwalia Górnośląskie”, I, red. E. Długajczyk, W. Gojniczek, B. Kalinowska-Wójcik, Katowice 2008, s. 140–153.

Zainteresowanie badaczy budzą również zagadnienia takie jak architektura obiektów sakralnych²³, ludzie (zarówno pochodzący z tego rejonu jak i tutaj pracujący)²⁴ w tym szczególnie kard. Bolesław Kominek i abp Józef Gawlina, szkolnictwo zakonne czy szerzej działalność zakonów²⁵, szkolnictwo²⁶ czy incydentalnie przedsiębiorstwa związane z produkcją dla kościołów²⁷.

Trzeba również wskazać szereg prac dyplomowych poświęconych omawianej tematyce, a dostępnych przede wszystkim w Bibliotece Wydziału Teologicznego Uniwersy-

²³ D. Głazek, *Domus Celeberrima. Architektura sakralna (katolicka) przemysłowej części Górnego Śląska 1870–1914*, Katowice 2003; M. Konieczny, E. Bednorz, *Drewniane budownictwo sakralne ziemi rybnicko-wodzisławskiej*, [w:] *Europa, Śląsk, Świat Najmniejszy*, red. H. Honysz, J. Mokrosz, Katowice–Rybnik 2007, s. 143–156; K. Zimończyk, *Świerklany. Charakterystyka miejscowości. Działalność społeczno-wychowawcza w środowisku*, Kraków 1998, s. 217–218;

²⁴ G. Bęblik, *Pastor i agent. Podwójne życie ks. Edwarda Romańskiego*, [w:] *Studia z dziejów ziemi rybnicko-wodzisławskiej...*, s. 335–360; *Proboszcz rybnicki – ks. Tomasz Reginek*, red. D. Jądro, Czerwionka-Leszczyzny 2005; A.J. Ostroch, *Ks. Adolf Pojda. Kapłan i człowiek*, Czerwionka-Leszczyzny 2007; J. Kiedos, A. Brzytwa, *Świadectwo śląskiego kapłana – Życie księdza Konrada Szwedzy*, Bytom 1995; J. Gawlina, *Wspomnienia*, wstęp S. Wesoły, oprac. J. Myszor, Katowice 2004; H. Olszar, *Ludzie tej ziemi: sylwetki kapłanów spoczywających na cmentarzach w dekanacie gorzyckim. Studium biograficzne*, Krzyżanowice 2013; J. Krucina, *Kard. B. Kominek widziany z Radlina*, „Wiadomości Diecezjalne” 1994, nr 9, s. 505–508; S. Skotnica, *Wiara i węgiel: Jastrzębie Zdrój lata 1980–1981. Działalność duszpasterska a polityczno-społeczne postawy robotników w Jastrzębiu Zdroju w latach 1980–1981*, Katowice 1995. *Wiarą i węglem ciosany. Z Bernardem Czernieckim rozm. Jan Dziadul i Marek Kempski*, Siemianowice Śląskie 2015.

²⁵ *Szkoły Urszulańskie w Rybniku. 75. rocznica działalności pedagogicznej Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej*, red. J.B. Jabłonkowska, Rybnik 1998; B. Kloch, *Z dziejów Domu Dziecka w Rybniku. Od Domu opieki dla sierot oraz starców do współczesnego Domu Dziecka. W stulecie działalności 1913–2013*, „Zeszyty Rybnickie” 16, Rybnik 2013, s. 11–75, Ł. Marek, *Akcja „Szkołka”. Likwidacja szkolnictwa zakonnego na terenie Rybnika w 1962 r. i późniejsze próby jego odrodzenia*, [w:] *Studia z dziejów ziemi rybnicko-wodzisławskiej...*, s. 299–333; J. Cop, A. Płaczek, *80 lat obecności Sióstr Maryi Niepokalanej w Brzeziu nad Odrą*, Brzezie nad Odrą 1997; K.M. Łobozek, *Klasztor i szpital Braci Miłosierdzia w Pilchowicach*, Cieszyn 1997.

²⁶ B. Kloch, *Elementarne szkolnictwo (katolickie) w Rybniku i okolicach, w świetle publikowanych urzędowych zestawień (schematyzmów) do wybuchu wielkiej wojny (1914 r.)*, [w:] *Z dziejów szkolnictwa w Rybniku*, red. D. Keller, „Zeszyty Rybnickie” 17, Rybnik 2013, s. 11–49.

²⁷ K. Kmak, *Wkład firmy Klimosz i Dyrzsląg z Rybnika w śląskie budownictwo organowe. Studium historyczno-instrumentoznawcze*, Katowice 2009; B. Kloch, *Dokumentacja budowlana kościoła parafialnego w Gieraltowicach ze zbiorów Muzeum w Rybniku*, [w:] *Architektura i sztuka sakralna na Górnym Śląsku V, XVI Tarnogórska Sesja Naukowa*, red. M. Wroński, „Zeszyty Tarnogórskie”, nr 51, Miasteczko Śląskie 2004, s. 47–58.

tetu Śląskiego²⁸ oraz opracowania Ludwika Musioła, z których część nadal pozostaje w maszynopisie²⁹.

Pomimo znacznej liczby publikacji, zwłaszcza z ostatnich lat, nadal jednak istnieje wiele zagadnień, często o bardzo podstawowym charakterze, wymagających przeprowadzenia badań. Najważniejszym brakiem jest zdecydowanie nieobecność monografii dużych miejskich parafii powiatu, a przede wszystkim parafii rybnickiej. W wielu wypadkach dotychczasowe opracowania domagają się weryfikacji w oparciu o liczne archiwalia. Konieczne jest również wychodzenie w historiografii dziejów Kościołów poza archiwalia wyznaniowe – gdzie, zwłaszcza w opracowaniach lokalnych, incydentalne jest wykorzystywanie akt administracji państwowej czy patronów kościołów (przykładem dobrej praktyki są tutaj publikacje IPN).

---

²⁸ G. Grelowski, *Rozwój sieci parafialnej w Jastrzębiu Zdroju na tle przemian społeczno-gospodarczych w latach 1945–1993*, Katowice 1995, [mps]; A. Hnida, *Kościół katolicki w dekanacie rybnickim w okresie okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Katowice 1988, [mps]; K. Smółka, *Rozwój sieci parafialnej Rybnika na tle przemian społeczno-gospodarczych miasta w latach 1945–1985*, Katowice 1988, [mps]; W. Wróbel, *Dzieje parafii Chwałowice w latach 1925–1939*, Katowice 1987, [mps]; S. Knura, *Monografia parafii Gólkowice*, Katowice 1988, [mps]; E. Kopka, *Dzieje parafii pod wezwaniem św. Jacka w Radoszowach (1925–1975)*, Katowice 1985, [mps]; E. Witak, *Budowa kościoła w Jastrzębiu – a zaangażowanie się w nią katolików świeckich*, Kraków 1980, [mps]; H. Joško, *Budowa kościoła św. Jadwigi Śląskiej w Rybniku a rozwój wspólnoty parafialnej*, Rybnik 1988, [mps]; A. Bojdoł, *Duszpasterstwo diecezji katowickiej wobec problemu masonerii i innych tajnych związków w okresie międzywojennym*, Katowice 2001, [mps]; M. Frelich, *Dzieje duszpasterstwa przy kościele św. Antoniego w Rybniku w latach 1907–1972*, Katowice 1987, [mps]; H. Hibner, *Historia kultu Matki Boskiej Pszowskiej (1921–1997)*, Lublin 1998, [mps]; J. Dudek, *Pielgrzymki piesze z Rybnika na Jasną Górę w latach 1946–1976*, Kraków 1976, [mps]; B. Schmidt, *Nauka religii w szkołach na terenie miasta Rybnika w latach 1945–1961*, Warszawa 1997, [mps], Biblioteka UKSW; P. Kuczera, *Organizacja dobroczynna „Caritas” na terenie diecezji katowickiej w latach 1929–1950*, Katowice 1989, [mps]; W. Nieszporek, *Działalność chórów kościelnych w ośrodkach miejskich diecezji katowickiej w latach 1945–1975*, Katowice 1984, [mps]; R. Munzdorf, *Katolicka działalność dobroczynna Diecezji Katowickiej w latach 1925–1939*, Lublin 2001, [mps]; M. Piecha, *Działalność zakonów na terenie miasta Rybnika w latach 1922–1985*, Katowice 1989, [mps]; B. Rek, *Działalność Sióstr Opatrzności Bożej na terenie parafii Jedłownik w latach 1933–1983*, Katowice 1989, [mps].

²⁹ L. Musioł, *Raszczycze: monografia historyczna gminy i kościoła z dodaniem zarysu dziejów Adamowic*, Katowice 1998; *Szkice z dziejów Parafii św. Antoniego w Syryni*, [b.m.w.] 1953; *Bujaków. Monografia historyczna gminy i parafii*, Mikołów 1995; *Dębieńsko — gmina i parafia. Monografia historyczna*, [mps] 1955; *Gieratowice, Dzieje wsi i parafii*, [mps] 1962; *Gorzycze. Monografia historyczna wsi, kościoła oraz parafii*, [rkp] 1965; *Lyski. Monografia historyczna gminy i parafii*, Katowice 1998; *Monografia historyczna Pszowa oraz zarys historyczny gminy i parafii Krzyżkowiec*, Pszów 1998; *Parafia Leszczyny. Monografia historyczna*, [rkp] 1956; *Parafia Matki Boskiej Bolesnej w Rybniku. Monografia historyczna*, [rkp] 1953; *Pszów – monografia historyczna parafii*, Pszów 1955 [mps, archiwum parafii w Pszowie] – wykaz za: H. Stasiński, *Ludwik Musioł. Śląski historyk i archiwista*, Pszczyna 1992, s. 51 n.; http://www.encyklo.pl/index.php?title=Musio%C5%82_Ludwik_-bibliografia, 10.07.2015.

Opracowania wymaga również szeroko pojęte zagadnienie architektury sakralnej – gdzie warto chyba wyjść poza czasami stereotypowe podejście podkreślające „piękno” obiektów i spróbować je zobiektywizować. Jednocześnie w wielu wypadkach istniejąca wiedza o powstawaniu poszczególnych kościołów jest niezwykle uboga.

Szczególnym zainteresowaniem powinno się objąć znaczące postacie w życiu religijnym Rybnika i powiatu rybnickiego – zarówno osoby duchowne jak i świeckie. Na swoją biografię zdecydowanie czeka np. proboszcz rybnicki Tomasz Reginek. Weryfikacji warto również poddać funkcjonowanie organizacji, towarzystw i wspólnot wewnątrz parafii – jakie było ich znaczenie, kogo gromadziły, jakie były ich założenia.

***

Materiał w książce został podzielony na trzy części. W pierwszej z nich autorzy skupili się na zagadnieniach organizacyjnych i strukturach wybranych wyznań. B. Kłoch zwrócił uwagę na kaplice katolickie na przełomie XIX i XX w. D. Keller przeanalizował z kolei międzywojenną rozbudowę sieci kościołów i parafii katolickich na obszarze współczesnego Rybnika, a H. Olszar przedstawił dekanat gorzycki – jego parafie i wybrane zagadnienia z jego historii. Dwa kolejne teksty (Ł. Marek i A. Grabowskiej-Rogus) odnoszą się natomiast do wyznań niekatolickich, prezentując ich losy na terenie współczesnego Rybnika po 1945 r.

Druga część książki została poświęcona życiu religijnemu mieszkańców Rybnika i powiatu rybnickiego oraz przewodnikom wiernych (duszpasterzom, ale też rabinom). Z. Pawlik zwróciła uwagę na działalność religijną polskich chórów w okresie międzywojennym, J. Abrahamowicz opisał fenomen rybnickiej pieszej pielgrzymki na Jasną Górę, a E. Bimler-Mackiewicz duszpasterstwo akademickie w Rybniku w jego początkowym okresie działania. Dwa kolejne teksty odnoszą się natomiast do tematu religijności, czy to na przykładzie sanktuarium w Pszowie, czy też analizując legendy i podania. M. Płoszaj, kontynuując badania nad dziejami rybnickich Żydów, przedstawiła natomiast rabinów rybnickiej gminy synagogałnej. Równie ciekawe były jednak losy katolickich kapłanów z tego terenu, których dwóch przedstawiono w publikacji – ks. Tomasza Reginka (D. Jądro) i ks. Franciszka Styrcy (Z. Hojka).

Ostatnia część zwraca uwagę na budownictwo sakralne, opisując zarówno trudności związane z powstawaniem nowych kościołów w okresie PRL (A. Dziurok na przykładzie Rybnika), skomplikowane dzieje (P. Hojka o kościele Św. Trójcy w Wodzisławiu), jak i na architekturę obiektów sakralnych Rybnika (J. Kamiński).